

СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКІ СЛОБОЖАНЩИНИ

У статті розкривається сутність і зміст авторської особистісно орієнтованої технології виховання ціннісного ставлення до себе в дітей старшого дошкільного віку засобами народної педагогіки Слобожанщини.

Ключові слова: технологія, ціннісне ставлення до себе, виховання, засоби народної педагогіки Слобожанщини, дитина старшого дошкільного віку.

Динаміка розвитку сучасної системи виховання дошкільників, як відзначається у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти, Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі", передбачає розробку різноманітних варіантів її змісту, створення та теоретичне обґрунтування нових ідей, методик, педагогічних технологій, тісно пов'язаних з оптимальністю ресурсів і зусиль усіх учасників педагогічного процесу.

Аналіз наукових досліджень та публікацій (І.Бех, О.Кононко, В.Мясищев, В.Столін, Л.Рувинський та ін.) дає змогу відзначити, що ціннісне ставлення до себе є одним із компонентів самосвідомості, що засвідчує зрілість особистості, і має відповідні складові, форми та показники прояву [2, с. 17-26]. Переорієнтація дошкільної освіти на розвиток особистості дитини, дає підстави для твердження про важливість виховання ціннісного ставлення до себе за допомогою різноманітних засобів педагогічного впливу (О.Кононко, М.Корепанова, І.Мезеря, В.Непомнящая, С.Тищенко та ін.), серед яких чільне місце посідають засоби народної педагогіки (О.Батухіна, А.Богуш, М. Стельмахович та ін.). Особливості використання засобів народної педагогіки регіонального спрямування висвітлюються в дослідженнях В.Лаппо, Н.Рогальської та ін. Однак поза увагою вчених залишаються можливості впливу засобів народної педагогіки в її регіональній специфіці на виховання ціннісного ставлення до себе в старших дошкільників. Теоретичний аналіз проблеми та вивчення практики роботи вихователів ДНЗ дають можливість визначити суперечність між об'єктивною потребою виховання в дошкільників ціннісного ставлення до себе на основі засобів народної педагогіки регіону, де вони народилися і зростають, і відсутністю відповідних науково обґрунтованих технологій організації цієї роботи.

На підставі теоретичних висновків та результатів констатувального експерименту [1, с. 153-161] була розроблена і проваджена в роботу ДНЗ технологія виховання ціннісного ставлення до себе в старших дошкільників засобами народної педагогіки Слобожанщини.

Метою статті є висвітлення особливостей особистісно орієнтованої технології виховання ціннісного ставлення старших дошкільників до себе засобами народної педагогіки Слобожанщини.

Узагальнюючи сучасні наукові дослідження (В.Беспалько, І.Бех, С.Карпенчук, Г.Селевко та ін.), було побудовано технологію виховання ціннісного ставлення до себе в дітей старшого дошкільного віку засобами народної педагогіки Слобожанщини, яку ми розуміємо як систему взаємопов'язаних і взаємозумовлених цілісних елементів, поєднаних спільною метою й завданнями, спрямованих на розвиток ціннісного ставлення до себе в старших дошкільників засобами народної педагогіки Слобожанщини.

Серед структурних елементів розробленої нами технології було визначено такі: концептуальна основа, змістова частина, процесуальна частина, кінцевий результат - діагностична (аналітико-результативна) частина.

Спираючись на дослідження С.Бондаревської, І.Бежа, О.Кононко, В.Лозової, В.Скрикова та ін., концептуальною основою розроблюваної технології є розуміння сутності виховання в гуманістичній парадигмі як процесу сприяння становленню, різнобічному, вільному й творчому розвитку особистості дитини шляхом усвідомлення нею власного Я, розкриття особистісних якостей, що ціннісно-зумовлені; спрямування до самопізнання, самоствердження, самодіяльності, самостійності; збагачення духовного й душевного потенціалу, культури особистості; сприяння формуванню активної життєвої позиції та вироблення на цій основі ціннісного ставлення до себе.

Глобальна мета технології передбачає формування в дошкільників ціннісного ставлення до себе. Конкретизуючи цільові орієнтири, визначаємо, що глобальна мета виховного процесу розкривається через розвиток критеріїв ціннісного ставлення до себе: реалістичний образ Я, самоповага, усталена суспільно значуща поведінка в межах виховного поля засобами народної педагогіки Слобожанщини.

Серед умов оптимізації процесу виховання ціннісного ставлення до себе у старших дошкільників засобами народної педагогіки Слобожанщини були виділені такі: створення сприятливої педагогічної атмосфери взаємодії, що передбачає віру в унікальність і цінність кожної особистості, її прав на вільний розвиток, реалізацію своїх здібностей; підвищення обізнаності вихователів і батьків у питаннях народної педагогіки Слобожанщини, набуття практичних умінь і навичок співробітництва з дітьми; використання засобів народної педагогіки Слобожанщини; диференційований підхід до виховання в старших дошкільників ціннісного ставлення до себе.

Реалізація цільової частини представлена в процесуальній частині технології у вигляді двох стадій роботи через упровадження у виховний процес комплексу засобів народної педагогіки Слобожанщини, що визначили підбір форм і методів роботи.

Дослідження науковців і аналіз Базового компонента дошкільної освіти дали нам змогу виділити напрями роботи з дітьми: фізичний; соціально-моральний; емоційний; інтелектуальний.

Виховання засобами народної педагогіки, що впроваджується у цій технології, реалізується в єдності з відповідними до них методами та формами роботи.

Комплекс засобів народної педагогіки Слобожанщини склали: усна народна творчість Слобожанщини – казки, прислів'я, приказки, легенди, примовки, народні ігри, народні регіональні особливості традицій та звичаїв. Спираючись на взаємодію вихователя з дітьми, вони ефективно діють у напрямку становлення реалістичного образу Я, самоповаги, усталеної суспільно значущої поведінки.

Виходячи з аналізу робіт, присвячених проблемі методів виховання особистості (Ю.Бабанського, І. Харламова, Г.Шукуїна та ін.), при побудові ідеальної моделі технології використовуємо методи, що відображають досягнення як наукової, так і народної педагогіки (Г.Волков, М.Стельмахович та ін.) та їх взаємодію. Основними в роботі виділені такі методи: самоспостереження, самоаналіз, самоконтроль, виховні ситуації; розповіді, бесіда, гра, вправлення в гідні учинки, нагадування, порада, приклад, педагогічна оцінка, метод аналізу наслідків учинку. Також на основі досліджень Р.Бернса, О.Кононко, О.Хухлаєвої нами були розроблені і апробовані: метод нейтралізації негативного самостварення, прийом конструктивізації нейтральних уявлень.

Вивчення надбань народної педагогіки, специфіки її засобів на Слобожанщині, сучасних психолого-педагогічних досліджень (Л.Артемової, А.Богуш, Л.Гураш, О.Кононко, С.Козлової, Н.Лисенко, Т. Поніманської, О.Смирнової) дало змогу дійти висновку про доцільність застосування таких форм роботи з дітьми, як заняття, гра, участь у святах і розвагах, театралізована діяльність у гуртку.

Реалізація педагогічного процесу, спрямованого на виховання ціннісного ставлення до себе встарших дошкільників засобами народної педагогіки Слобожанщини в межах процесуальної частини технології, містить інформаційно-збагачувальну та діяльнісно-розвивальну стадії.

Метою інформаційно-збагачувальної стадії є підвищення загальної компетентності вихователів і батьків з питань виховання в дітей ціннісного ставлення до себе засобами народної педагогіки Слобожанщини.

Завданнями роботи на цій стадії були такі: підвищення обізнаності вихователів стосовно специфіки й особливостей побудови особистісно орієнтованого педагогічного процесу, значення розвитку ціннісного ставлення до себе як складової особистісного становлення дошкільників; підготовка вихователів до реалізації технології особистісно орієнтованого виховання ціннісного ставлення до себе в дітей старшого дошкільного віку засобами народної педагогіки Слобожанщини шляхом підвищення загальної педагогічної культури спілкування вихователів із дітьми; ознайомлення вихователів з арсеналом засобів народної педагогіки Слобожанщини та можливостями їх застосування в особистісно орієнтованому виховному процесі, спрямованому на розвиток критеріїв ціннісного ставлення до себе в дітей; педагогічна просвіта батьків із зазначеного кола проблем, підвищення їх загального освітньо-культурного рівня, підготовка до ефективної взаємодії з вихователями.

Реалізація виділених завдань відбувається на семінарах, практикумах, доповідях, індивідуальних бесідах, консультаціях, соціально-психологічних тренінгах, екскурсіях. Ефективність у реалізації завдань цієї стадії залежить безпосередньо від педагогічної взаємодії всіх учасників педагогічного процесу.

Аналіз наукових робіт (Ш.Амонашвілі, Г.Селевко, С.Соловейчика та ін.) дозволив побудувати модель процесу педагогічної взаємодії, яка передбачає ознайомлення вихователів із нею й безпосереднє втілення в педагогічний процес дошкільного закладу. Основна увага приділялася розширенню компетентності вихователів у питаннях педагогічної взаємодії, що ґрунтується на взаємоповазі, взаємодовірі, взаєморозумінні, співчутті, прийнятті, терпачості один до одного, вірі в унікальність кожної дитини, співробітництві й співтворчості й передбачає розвиток особистості дитини. Центральним моментом у розробленій моделі є дитина, розвиток у неї ціннісного ставлення до себе. Вплив вихователя на особистість дитини опосередкований особистісно орієнтованим підходом, що спрямований на усвідомлення дитиною себе як особистості, розвиток у неї ціннісного ставлення до себе, самопізнання, самовизначення, самоствердження через сукупність засобів й прийомів, які ґрунтуються на чуйному, людяному, турботливому ставленні до дитини (Ш.Амонашвілі, О.Кондріцька, О.Кононко та ін.). Ставлення й вплив батьків на особистість дитини, опосередковані любов'ю, прийняттям й розумінням своєї дитини – Л.П.Р. (Р.Бернс). Між батьками й вихователями взаємодія інформаційно-пізнавального характеру, яка полягає в обміні й збагаченні одне одного інформацією, досвідом спілкування з дітьми, пізнанні дитини в різних відносинах й ситуаціях.

Діяльнісно-розвивальна стадія роботи мала на меті конструювання педагогічного процесу у старших групах дошкільного закладу, спрямованого на виховання ціннісного ставлення до себе в старших дошкільників засобами народної педагогіки Слобожанщини.

Вона передбачала завдання: конструювання педагогічного процесу в дошкільному навчальному закладі шляхом ефективної гуманістично спрямованої взаємодії вихователя з дітьми з метою розвитку складових ціннісного ставлення до себе в старших дошкільників за визначеними напрямками роботи; побудова й реалізація роботи з батьками у клубі "Джерела", що сприяла обміну досвідом виховання в сім'ях, участі батьків у спільній діяльності з дітьми в педагогічному процесі дошкільного закладу. Формами роботи з батьками визначені такі: лекції, семінари-практикуми, консультації, батьківські збори, індивідуальні бесіди, психологічні тренінги, екскурсії до історико-етнографічного музею Слобожанщини, оформлення стендів з відповідної тематики.

Спираючись на показники компетентності й параметри розвитку дітей дошкільного віку, представлені в Базовому компоненті дошкільної освіти за сферою життєдіяльності "Я сам", яка зумовлена потрійною природою людського Я, його фізичного, психологічного, соціального боків; критерії ціннісного ставлення до себе, діяльнісно-розвивальна стадія технології передбачала такі напрями роботи з дітьми: фізичний, соціально-моральний, емоційний, інтелектуальний.

До основних форм у кожному напрямі належали групові, індивідуальні заняття, ігри (з різним та однаковим рівнем сформованості показників ціннісного ставлення до себе, складом дітей), також використовувалися театралізована діяльність у гуртку, свята та розваги. Більшість форм та методів роботи з дітьми були спрямовані на розвиток одразу декількох критеріїв ціннісного ставлення до себе (реалістичний образ Я, самоповага, усталена суспільно значуща поведінка). При підборі завдань для дітей враховували рівень сформованості показників виділених критеріїв. Виходячи з цього, були розроблені завдання різної складності (від простих для низького рівня, до більш складних для середнього та високого рівнів).

Зміст роботи за кожним напрямом (фізичним, інтелектуальним, соціально-моральним, емоційним) передбачав: поглиблення й розширення знань дітей про образ власного Я під час читання й розповідання фольклорних творів, бесід за змістом; ігор, вправ-описів, самоописів; малювання казкових героїв, переінакшування та складання продовження казок. На розвиток самоповаги спрямовані хвилинки-самооцінок, ігри і бесіди на розвиток самокритичності, ігри-порівняння; на розвиток усталеної суспільно значущої поведінки спрямовані слобожанські народні ігри; самостійна організація дітьми нових ігор, ігор на закріплення знань дітей про себе й вироблення ціннісних суджень, уміння відстоювати свою позицію; ігор з проблемною ситуацією, ігор-перевтілень. Під час роботи з дітьми використовувалися поради, нагадування, приклади, навідні питання, активізація минулого досвіду дітей, похвала, порівняння досягнень дітей з їх попередніми результатами, орієнтація на позитивний приклад казкового героя, позитивне й обгрунтоване оцінювання, створення ситуацій успіху, використання прикладів з життя, залучення батьків до спільної діяльності з дітьми.

Кожен напрям мав також специфічні особливості роботи з дітьми: фізичний – використання індивідуальних спостережень, прислів'їв, приказок з метою самоаналізу, метод "нейтралізації" негативного самоствавлення, прийом "конструктивізації" нейтральних уявлень на основі дражнілок, забавлянок; розваги; інтелектуальний – використання ігор на порівняння, перевтілення в героя казки, розповідання, переінакшування й придумування слобожанських небилиць, казок з перестановками, "нескінчених казок", загадок, проведення на їх основі ігор, пальчикових ігор за фольклорними творами, нестандартного малювання казки, героїв, придумування загадок-кросвордів, ребусів за знайомими казками, легендами, створення ситуацій проблемного характеру; соціально-моральний – ознайомлення зі Слобожанськими сімейними святами й обрядами, складання родинних альбомів, малювання разом із батьками сімейних свят, інсценівки за змістом колицьких, спільна з батьками організація "Куточків Слобожанської культури" і заняття в них; ігри на закріплення моральних норм і ціннісних суджень, аналіз життєвих ситуацій, літературні вікторини, складання правил "чесної" гри, "спільної діяльності", проведення "Тижня ввічливості", "Днів гарного вчинку", "Днів турботи про іншого", "Тижня доброти", "Днів лагідності", "Днів чесності", що сприяли реалізації моральних і ціннісних переконань дітей у повсякденній діяльності та спілкуванні; емоційний – підведення підсумків настрою дня, проведення настільних ігор із створення настрою за мотивами казок, ігор-інсценізацій казок, колицьких, дражнілок, завдань на розпізнавання настрою, почуттів, бесід про настрій, ігор на покращення емоційного стану, ігор на розширення уявлень дітей про свій внутрішній світ, ігрових ситуацій на усвідомлення цінності власного Я, використання "потішного фольклору", прийому емпатії, ситуацій - добрий учинок, ігор на підвищення впевненості в собі.

Вивчення фольклору Слобожанщини дало підставу для театралізованої діяльності в гуртку "Слобожаночка", що сприяло подальшому формуванню в них впевненої адекватної поведінки й самоповаги. Свята й розваги надавали можливість дітям на рівні з дорослими брати участь у розробці сценарію, висувати свої пропозиції, привносити нове у вибрану роль, використовувати свій досвід. Методи, які використовувалися під час цих видів діяльності: заява на роль, її обговорення, відстоювання своїх можливостей перед групою; "Аукціон ідей" з метою вироблення власної позиції; ігри-самооцінки; наочна схема-картинка послідовності роботи; методика "Присвоєння знаку якості" (за О. Кононко).

Спираючись на дослідження М.Корепанової, ми виходили з положення, що знання, які отримують діти, повинні стати для них особистісно-значущими й застосовуватися в реальній діяльності.

Діагностична частина технології спрямована на виявлення ефективності розробленої технології виховання ціннісного ставлення до себе в дітей старшого дошкільного віку засобами народної педагогіки Слобожанщини. Завдання цієї частини технології реалізувалися через спеціально підібрані й розроблені експериментальні ситуації, спостереження, бесіди, завдання, вивчення дитячих робіт; методи математичної статистики, що дозволило виявити в контрольних та експериментальних групах динаміку прогресивних змін в зростанні показників ціннісного ставлення до себе в дітей.

Подальше висвітлення апробації результатів експериментальної технології передбачається в статтях, присвячених розкриттю особливостей роботи за виділеними напрямками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Світлична С.П. Особливості виховного процесу в сучасному дошкільному закладі / С. П. Світлична // Педагогіка та психологія: 36. наук. праць / За заг. ред. І. Ф. Прокопенка, В. І. Лозової. – Харків : Курсор, 2004. – Вип. 25. – С.153-161.
2. Світлична С.П. Поняття ціннісного ставлення до себе у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях / С. П. Світлична // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – Збірник наукових праць. – Вип. 10. Т. 1. – Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д.Г., 2007. – С. 17-26.